

What Makes It American?

Csák János Zoltán: *Az amerikai géniusz*. Budapest: MCC Press, 2022. 136 o.

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.4.7

Ritkán adatik meg, hogy egy hivatalban lévő magyar döntéshozó gondolatait olvashatjuk a külpolitika szempontjából olyan fontos témában, mint egy jelentős ország viszonya a saját gazdasági és technológiai teljesítményéhez. Csák János kultúráért és innovációért felelős miniszter 2022 nyarán megjelent könyve azonban éppen a döntéshozó gondolataiba enged bepillantást, s azok nemcsak abban mélyednek el, hogy miért különleges ország az Amerikai Egyesült Államok, de azt is megtudhatjuk belőlük, hogy nekünk hogyan érdemes viszonyulnunk az amerikai géniuszhoz.

A könyv központi kérdése, hogy mi áll az Egyesült Államok páratlan gazdasági, technológiai és katonai sikerének a hátterében, és milyen tanulságokat rejthet ez a világ többi országa számára. Jelenleg az USA a világ népességének 4 százalékát adja a maga 324 milliós fős lakosságával, de ők állítják elő a globális GDP mintegy 25 százalékát – és el is fogyasztják ennek a GDP-nek mintegy 59 százalékát. Amerika a világ első számú katonai hatalma: a globális katonai kiadások 40 százaléka hozzá köthető. Ha mindehhez hozzátesszük, hogy 46 millió ember, az amerikai lakosság 15 százaléka az Egyesült Államok területén kívül született, vagy hogy az állam belföldi és külföldi adósságállománya ennek a robusztus GDP-nek a 162 százalékára rúgnak, világossá válik, hogy kivételes országról van szó, amelynek a vonzereje és a hitelessége is kiemelkedő (50–53. o.). A szerző megpróbálja feltárni, hogy mi az alapja ennek az elképesztő sikernek és a sok ellentmondás dacára is egységes kultúrának. Más szóval: mitől amerikai az USA – *what makes it American?*

Az amerikai géniusz fejezetenként végigveszi az amerikai történelem nagyobb fordulópontjait az alapítástól a polgárháborúig, de ez

esetben nem pusztán történeti mozaikképekről van szó, hanem a releváns, a nemzeti karaktert formáló tapasztalatok összegzéséről. Egy ilyen áttekintésben nyilvánvaló, hogy mely impulzusok, szereplők és szerzők megkerülhetetlenek: John Winthrop (az új-angliai protestantizmus neves alakja), Noah Webster (a szótárszerkesztő, az amerikai oktatási rendszer megalapítója), Alexis de Tocqueville (politikai gondolkodó, az *Amerikai demokrácia* című könyv írója), Benjamin Franklin (az USA alapító atyáinak egyike), illetve a puritánok érkezése, az alkotmányozási folyamat és a polgárháború tapasztalata. Többé-kevésbé ezek kerültek be az „amerikaiság” kutatásának a hagyományos kánonjába, azonban Csák János különlegessé teszi a megközelítést azzal, hogy e szerzőktől az írásaiknak nem a kanonizált szövegrészeit használja fel, hanem kevésbé ismert részeit emeli új megvilágításba, és így teljesen egyedülálló narratívával áll elő. Ebben az értelmezésben a vallás szabadságának az impulzusa mellé szorosan felzárkózik az egyes korai vallási közösségek kölcsönös türelmetlensége, a kiegyensúlyozott kormányzat mellett megjelennek a kezdeti hatásköri viták, kiderülnek a szabadság és egyenlőség egymással gyakran összeegyeztethetetlen követelményei és túlzásai. Látjuk, hogy Noah Webster nemcsak a nyelvet akarja racionalizálni és demokratizálni, de a szabadság biztosítékeként az ingatlanvagyonot is egyenlő alapon osztotta volna újra (31. o.).

Újszerű megközelítés, hogy a bevándorlás és a gyarmatok gyarapodása miként mosta el a korábban nagyon szigorúan lehatároltnak szánt vallási közösségek határait, hogyan bizonytalanította el a politikai közösség kontúrjait, és miként vált a „boldogság” (voltaképpen a prosperitás) keresése az egyik legfontosabb védendő joggá. Tocqueville-t idézve: „az amerikaiak gyakran dicséretes igyekvésnek nevezik azt, amit mi sóvár nyereségvágnak hívunk, és a szív gyáva-ságát látják abban, amit mi a vágyak mérséklésének tekintünk” (43. o.). Ezt a gyakran zabolázatlan anyagelvűséget, amely létrehozta New York városát vagy az amerikai hadigépezetet, csak a vallás kiemelkedő helyével lehetett ellensúlyozni – ahogy arra nemcsak Tocqueville, de maga George Washington is rámutatott. Sőt, Abraham Lincoln

is, aki minél többet gondolkodott az Unió egységéről és a rabszolgaság által ráértélt teheréről, annál gyakrabban olvasta a Bibliát, és egyre inkább keresztény terminusokban fogalmazta meg a nemzet előtt álló kihívást. Az anyagelvűség korrekciójára való igény és a vallási alapok is hozzájárulnak ahhoz, hogy az Egyesült Államokban nemcsak a gazdagodás lehetősége általános, de Amerika küldetése is univerzális jellegű. Ebben az univerzalitásban azonban nem kaptak helyet a rabszolgaként behurcolt feketék és az indiánok, azaz az amerikai őslakosok (*native Americans*). A könyv részletesen bemutatja azt is, miként lehetett főszabálynak tekinteni e kivételeket, hogyan igazolták a jogfosztottságot egy univerzális jogokra alapuló politikai rendszerben. Üdítő következetesség, hogy nem történik kísérlet a rabszolgaságnak a rasszizmus keretrendszerében való magyarázatára, hiszen a rabszolgatartók elsősorban nem a rasszista ideológia, hanem a nyereségvágy miatt, szabad akaratukból tartották fenn az ún. „különös intézményt” (63. o.).

Az indián- és a rabszolgakérdésnek, valamint a polgárháború viszontagságainak a bemutatása után a következtetések levonása mellett az USA jelenlegi helyzetéről és a potenciális jövőjéről esik szó. A mostani polarizáció nem pusztán az elmúlt évek politikai fejleményeinek a következménye, hanem annak is, hogy a „baloldali” vagy inkább progresszív felfogás ideáljai, illetve a konzervatív vagy akár klasszikus liberálisnak tekintett, „jobboldali” nézetéi olyan veszélyesen eltávolodtak egymástól, hogy már-már alig tudnak egymással kommunikálni. A kulturális tér távolsága a politikai térben azonban közelség vagy éppen közelharc: sem a demokraták, sem a republikánusok nem képesek tartósan domináns szerepre szert tenni a váltogazdaságban, így a polarizáció várhatóan még tovább folytatódik majd. Ugyanakkor a társadalom egészét feszítő kérdések – mint az elitek hitelvesztése, a törvények átláthatatlansága, az államadósság növekedése, de legfőképpen a demográfiai problémák és az, hogy a 18 év alatti fiatalokra fordított összeg évek óta csökken az Egyesült Államokban – gyakran nem kapják meg a megfelelő figyelmet (14–15.; 110–111.; 114–116. o.). Sokan az intézmények ellenálló képességétől várják az „amerikai projekt” újra önmagára találását, Csák János szerint

azonban az ideálok kölcsönös elfogadása, a közösségek és a család megerősítése, a demográfiai problémák kezelése és az intézmények élére kerülő személyek nagyobb szerepet játszhatnak a megújulásban.

Talán az egyik fő hiányérzet a könyvvel kapcsolatban a hossza – további történelmi gócpontok elemzése, a gyarmatosítás kora vagy a világháborúkban való részvétel, a szinte birodalmi terjeszkedés tapasztalata éppúgy jó példa lehetett volna a hasonló történelmi-filozófiai értékelés számára, mint a fent említettek. Külön érdekességet jelenthetett volna az amerikai életmód földrajzi eredetével vagy a kiváló geográfiából adódó sajátos geopolitikai elképzelésekkel is foglalkozni, azonban mindegyik a könyv műfaja nem adott lehetőséget. *Az amerikai géniusz* ugyanis elsősorban egy esszé, amely nem a történelmi-politikai teljességre törekszik, hanem a jól alátámasztott érvelés megjelenítésére és a tanulságok levonására.

Az egyik fő tanulság, hogy az USA a különböző válságos történelmi szakaszain mindig azzal kerekedett felül, hogy az egymásnak ellentmondó érdekeket a filozófiai és a vallási ideálok legkisebb közös többszörösével tudták átvészelni – sőt még inkább: jóra fordítani. Ennek a stratégiának a megújítása hozzásegíthet ahhoz, hogy a polarizáció évtizedei után az Egyesült Államok ne egy újabb polgárháború, hanem a nemzeti egység helyreállítása felé mozduljon el. Nagyon találó a szerző összegzése, miszerint „Amerikában ugyanis [jelenleg] az Európa jövőjéről szóló film játszódik”, de hozzátehetjük, hogy remélhetőleg Európában az ottaninak néhány rázós epizódját majd csak rövidítve adaptáljuk.

Baranyi Tamás Péter